

Før Tjetjenien-tragedien ender - intet russisk demokrati. Interview med Ib Faurby:

Kaukasus: Putin ved Sprogenes Bjerg

Del 1. Putin ved Sprogenes Bjerg

1. Skønhed og vildskab
2. "Vores Kaukasus"
3. "Min fjendes fjende"
4. Georgien foran opløsning?
5. Tjetjenerne ER et særtilfælde
6. Tjetjenien: Ruslands tragedie
7. Stadig "Rusland Først"?

Del 2. "Vi skal kunne holde både Kabul og København" - terrorismen og den dobbelte udfordring til dansk forsvar:

8. Europa: Uden det globale perspektiv
9. Et nyt dansk forsvar - til de samme penge
10. Politikernes store opgave

af Clement Behrendt Kjersgaard, RÆSONs chefredaktør

1. Skønhed og vildskab

I pressemeddelelsen for jeres bog hedder det: "Kaukasus har altid fascineret" - hvad er det, der er så fascinerende ved regionen?

IB FAURBY (IF): Det er kombinationen af skønhed og vildskab, af konflikt og gæstfrihed. Jeg tror alle, der har rejst i Kaukasus har oplevet det - det kan man se både i gamle rejseberetninger, og opleve

selv idag, hvis man rejser i Kaukasus. Det er et etnisk meget broget, mangfoldigt område; med en fantastisk flot natur, og med en meget dramatisk historie, som stadig - den dag idag - giver sig udslag i dramatiske konflikter.

Hvor vigtig en region er det? Geostrategisk ligger området - som du selv er inde på i afslutningskapitlet - i nogle akser med aktører vi udmærket kender: Irak, Tyrkiet, Rusland.

IF: Historisk har området været præget af meget rivalisering mellem stormagter: det Osmanniske Rige, Persien og så, efterhånden, i stigende grad: Rusland. Fra den russiske revolution og borgerkrig frem, har det været helt domineret af Sovjetunionen - og så, med USSR's opløsning i 1991, hvor de tre sydkaukasiske stater Georgien, Armenien og Aserbajdsjan, bliver selvstændige, bliver der lukket op igen for en ny rivalisering. Russerne er blevet trængt tilbage, men forsøger at bevare så stor indflydelse som muligt. Tyrkerne ser nogle store muligheder for at gøre deres indflydelse gældende i regionen - specielt i Aserbajdsjan, som taler et sprog, der ligger meget tæt på tyrkisk. Og fordi tyrkerne ser Aserbajdsjan som en bro til de nye - tyrkisktalende - stater i Centralasien. Iran forsøger også at gøre sig gældende, men på en interessant måde. Irans politik i Kaukasus ikke er styret af religiøse hensyn, men af klassiske *statsræson*-hensyn, sådan at Irans nærmeste allierede ikke bliver Aserbajdsjan, som er muslimsk - men det kristne Armenien.

Denne nye rivalisering om magt og indflydelse i Kaukasus-regionen er i sig selv er interessant. Men i løbet af første halvdel af 1990'erne bliver man opmærksom på, at der er ganske betydelige oliereserver i Det Kaspiske Hav. Det tiltrækker stor interesse fra stater og firmaer udenfor regionen - først og fremmest de store internationale olieselskaber og USA. Så der er både nogle klassiske geostrategiske interesser, og så kommer der nogle betydelige økonomiske interesser: spørgsmålet om hvem, der har *retten* til olien i Det Kaspiske Hav? Hvem kan udvinde den - og hvordan skal den transporteres ud til verdensmarkedet? Der begynder så et stort spil om, hvor olierørledninger skal gå. Dét at åbne og lukke for olierørledninger kan bruges til at øve politisk pres, og de områder som ledningerne går igennem tjener jo transitafgifter, hvilket kan blive ganske betydelige beløb. Dertil kommer, at der også på den anden side af det Kaspiske Hav er olie- og gasforekomster: derfor forestiller man sig, at hele området kan blive bundet sammen i nogle ganske omfattende transitsystemer for både olie og gas.

Lad os nu forestille os, at der ikke havde været nogen 11. september og nogen Irakkrig: Er olien så vigtig, at Kaukasus i en sådan verden ville have fyldt anderledes meget i avisoverskrifterne?

IF: Ja, nu *har* olien i Kaukasus spillet en vis rolle i avisoverskrifterne. Den olie, der kommer fra den Aserbajdsjanske del af Det Kaspiske Hav er, set i forhold til verdens samlede oliereserver og -produktion, forholdsvis begrænset. Men: alle - ihvertfald alle olie-forbrugende -lande er jo interesserede i at få et så bredt udbud som muligt. Så selv 1-2% mere af verdens samlede oliereserver gør en forskel. Man har jo også talt en del om, at USA i stigende grad ønsker at blive uafhængig af olie

fra Iran først og fremmest, men også fra Saudi-Arabien. Så derfor: desto flere kilder, desto flere udførelsesveje for olie man har, desto bedre set fra et amerikansk og vel også vesteuropæisk synspunkt.

2. "Vores Kaukasus"

Under Den Kolde Krig hvilede så uendelig meget af logikken jo på, at der var en sådan ting som en legitim indflydelsesfære - USA havde een i Den Vestlige Hemisfære, og Sovjetunionen havde sin: muligvis var den ikke legitim, men den måtte respekteres. Når det kommer til de her spørgsmål idag - Tjetjenien, Kaukasus i det hele taget - respekterer vi så russernes 'ret', de facto, til at øve en særlig indflydelse og sætte deres vilje særligt igennem?

IF: Her må vi nok i første omgang skelne mellem Nord- og Sydkaukasus. Tjetjenien ligger inde i Nordkaukasus, som af russerne og af det internationale samfund betragtes som en del af den Russiske Føderation. Så det er ligesom et særligt og ganske alvorligt spørgsmål.

Det andet er så spørgsmålet om de nu selvstændige, sydkaukasiske stater. I det allerførste år efter Sovjetunionens opløsning førte Jeltsin og hans udenrigsminister Kozyrev en meget *vestorienteret* politik og interesserede sig ikke så meget for de gamle sovjetrepublikker, som nu var blevet selvstændige lande. Men den politik kom under ganske betydeligt indenrigspolitisk pres i Rusland, og der kom ret hurtigt en ny konsensus på det overordnede plan om, at Rusland skulle sikre sig sine interesser i det gamle, sovjetiske område. Man talte om et strategisk rum og om et økonomisk rum. Allerede når vi kommer til ca. 1993, så begynder Rusland allerede igen at gøre sig gældende. Der er mange årsager til det. I et historisk perspektiv er der mange russere, der føler, at Sovjetunionens opløsning - tabet af de tre sydkaukasiske stater - er et historisk tilbageslag af dimensioner, at man har mistet dette område, som russerne i øvrigt ofte betegner som "vores Kaukasus" - *vores* Kaukasus. I generalstaben, i Forsvarsministeriet i Moskva, der har man også set det i strategiske termer, hvor hele området syd for det høje Kaukasus var et strategisk forterren, som man fra militær side lagde stor vægt på - derfor betragtede man tabet af det som een ganske alvorlig svækkelse af Rusland som militær stormagt.

Så kommer der en række andre ting til: i 90erne bliver det jo et meget konfliktfyldt område, og der er i russiske kredse en frygt for, at disse meget sammenfiltrede konflikter vil *spilde over* - og ind i Rusland. Det hænger sammen med en anden faktor, nemlig en frygt for muslimsk, islamisk fundamentalisme - en frygt i Rusland for, at islamisk fundamentalisme skal trænge frem i Sydkaukasus, dvs. i Aserbajdsjan, i de muslimske republikker inde i føderationen i Nordkaukasus. Nogle russere opererer med en veritabel dominoteori: at det vil så brede sig helt op til de islamiske områder langs Volga-floden, altså Tatarstan og Basjkortostan inde i centrum af Rusland. Det er, efter min bedste overbevisning, en *overdreven* frygt - men den er der, og der er politikere og militærledere, der spiller på

den. Og endelig, så medfører konflikterne i Kaukasus nogle meget, meget store flygtningestrømme. Konflikten mellem Armenien og Aserbajdsjan om Nagorno-Karabakh skaber over en million flygtninge. Konflikten mellem Georgien og Syd-Ossetien fører til at syd-ossetere flygter ind i Nord-Ossetien. Vi har en anden konflikt i Georgien - med Abkhasien, som giver et stort antal flygtninge. Og mange af disse personer - både etniske russere, men også kaukasiske folk - flygter ind i Rusland, og skaber også der, i storbyerne og i det sydlige Rusland, ganske store flygtningeproblemer. Endelig er der, som vi talte om, spørgsmålet om olie fra den Aserbajdsjanske del af det Kaspiske Hav.

Tilsammen gør alle disse ting, at russerne efter en kort periode bliver interesserede i at engagere sig i Sydkaukasus igen. Men tyrkerne var jo, som jeg nævnte, også interesserede i at engagere sig; Iran på samme måde; og så kommer USA og ligeledes i et vist omfang de vesteuropæiske stormagter og begynder at interessere sig for området. Så efter det i hele Sovjetperioden har været næsten totalt lukket land, opstår der nu et stormagtsspil der. Set fra russisk side begynder man at tale om 'det nære udland' som en særlig russisk interessezone; en interessesfære, hvor Rusland har særlige rettigheder. Man forsøger at få SNG - sammenslutningen af selvstændige stater - til at være det forum, hvor Rusland igen kan begynde at gøre sig gældende, både i Centralasien og i Kaukasus, men jo altså ikke i Baltikum, fordi de tre baltiske lande aldrig tilslutter sig SNG.

3. "Min fjendes fjende"

Hvordan er regionens syn på Moskva blevet forandret i løbet af de 15 år?

IF: Det er helt klart, at der i de tre sydkaukasiske stater har været en national vækkelse hos de store folk. I Georgien, hos georgierne; armenierne i Armenien, arsenerne i Aserbajdsjan. Men hele Kaukasus jo er et etnisk kludetæppe - der bor vel i Kaukasus, lidt afhængig af, hvordan man opgør det, op mod 50 forskellige folkeslag; folk som taler forskellige sprog, har forskellig historisk, kulturel baggrund, forskellige religioner osv. Det at de store folkeslag har en national vækkelse, skaber frygt hos de små folkeslag i Georgien, som føler at nu skal de *georgificeres*, nu bliver georgierne de dominerende. Det er det man ser i konflikten i Sydossetien og i Abkhasien: at de forsøger at rive sig løs fra Georgien. Sydosseterne er jo altså *ossetere*, og lige på den nordlige side af grænsen - *inde* i Rusland - der ligger Nordossetien, som sydosseterne har ønsket at blive sluttet sammen med. I Abkhasien har abkhaserne ønsket enten at blive selvstændige *eller* at blive en republik i *Rusland*, og ikke i Georgien.

Hvor russerne næsten bliver set som det mindre onde?

IF: Det er jo lidt princippet: Min fjendes fjende er min ven, ikke? Med modsætningsforhold mellem georgierne og russerne, men også mellem abkhaserne og georgierne. Det russiske militær har støttet det

abkhasiske oprør - og abkhaserne har ønsket en tilnærmelse til russerne. Dumaen har også vedtaget resolutioner om dette her.

Hvor meget realitet har der været i tanken om SNG? I bogen citerer du en russisk politiker for at have sagt, at i stedet for 7 års integration fik man 7 års disintegration ihvertfald på den økonomiske side indenfor SNG?

IF: De russiske myndigheder har givetvis troet, at man kunne dominere SNG, og at SNG i høj grad kunne blive et redskab for russisk politik. Men de nye selvstændige stater har ikke ønsket at skifte Sovjetunionen ud med et russisk formynderskab. Det er derfor, at SNG-samarbejdet aldrig er blevet til så meget, som russerne havde håbet: hverken på det økonomiske eller det militære område. Hvis vi ser på, hvad der så er af *fungerende* aftaler i SNG på de hovedområder, så er det bilaterale aftaler, mellem Rusland og de enkelte. Både på det økonomiske og det militære område.

I Europa i øjeblikket har vi en særlig tendens til at fokusere på de regionale samarbejdsaftaler. Vil SNG kunne blive et sted, hvor de enkelte kaukasiske lande sagde, "nu bliver det en arena, vi vælger at forhandle i?"

IF: Nej, fordi de fleste af dem er bange for, at Rusland vil være for dominerende. Som selvstændige stater har de nu fået andre muligheder, hvor de kan trække kontakter til andre lande ind. I Aserbajdsjans tilfælde helt klart med Tyrkiet, og i et ikke ringe omfang også med USA, i kraft af samarbejde om olien. Præsident Aliyev har konsekvent afvist fredsbevarende styrker fra SNG til overvågning af en våbenhvile om Nagorno-Karabakh. Han ville gerne have en FN- eller en OECE-styrke ind, men ikke en fra SNG. Og det eksempel vi har på en SNG-styrke, eller noget der *hævdes* at være en SNG-styrke, den, der står på grænsen mellem Abkhasien og Georgien, er en ren russisk styrke. Altså: man har en SNG-vedtagelse om den, men for det første gik tropperne ind før man fik den vedtagelse, og for det andet er der kun russiske soldater i den og den styres helt entydigt fra Moskva. Det er det de nye lande er bange for - at tilstedeværelsen af russiske militære styrker vil undergrave deres suverænitet.

Nu har vi jo igennem 90erne hørt om Tjetjenien, Nagorno-Karabakh osv., men hvis vi nu taler om Kaukasus helt overordnet, hvad er så 'top 3' over de spændingsfelter, vi skal holde øje med?

IF: Jeg vil meget gerne vende tilbage til Tjetjenien, men hvis vi igen sonderer mellem dem, der ligger indenfor den Russiske Føderation og dem, der ligger udenfor, så kan man sige at 90ernes store væbnede konflikter i Sydkaukasus - Nagorno-Karabakh, Abkhasien, Syd-Ossetien: der er våbenhvile nu. Der er ikke egentlige kampe, men der heller ingen politisk løsning på problemerne, og der er ikke noget som helst, der tyder på, at der vil *komme* politiske løsninger, så vi har altså *fastlåst* situationen. Hvis vi tager Nagorno-Karabakh, så har armenierne og Karabakh-armenierne tilsammen erobret områder, der ligger mellem Armenien og Nagorno-Karabakh, og nord- og syd-for, således at Karabakh-

armenierne har besat 20% af Aserbajdsjan. Det er helt uacceptabelt set fra et Aserbajdsjansk synspunkt - men situationen er fastlåst. Den såkaldte Minsk-gruppe, som er nedsat af OSCE for at finde en løsning, kommer ingen vegne. Så disse konflikter er fastlåste. De er ikke så blodige, som de var, men *der er ikke tilstrækkelig mange, der er interesseret i en løsning af dem*. Befolkningerne fx i Armenien og Aserbajdsjan er meget lidt indstillet på kompromis, og Nagorno-Karabakh kører i et vist omfang sit eget løb.

I Georgien har abkhaserne *de facto* selvstændighed, så der er ingen motivation til at lave et kompromis, der får georgiere, som var den største befolkningsgruppe før konflikten, til at vende tilbage til Abkhasien. Hvortil kommer, at man i Rusland på den ene side ikke ønsker, at de her konflikter skal løbe fuldstændig løbsk - så vi får *spill-over* eller flygtninge - men på den anden side heller ikke er interesseret i at *løse* konflikterne. For parterne har brug for russisk støtte så længe konflikterne varer, og det giver Rusland indflydelse i Kaukasus; giver dem en løftestang til at genvinde noget af indflydelsen i området. Rusland er Armeniens nærmeste allierede, og Armenien er det land, der modtager mest militær og generel økonomisk støtte fra Rusland. Så Rusland har *stor* indflydelse i Armenien.

4. Nordkaukasus: Georgien fra opløsning?

I Georgien er situationen en anden, for der lægger Rusland *konstant* et økonomisk og militært pres på landet. Georgien har ikke selv energiressourcer af betydning: og russerne kan *skruer på hanen* fordi gasforsyningen kommer nordfra. Rusland har militære baser i landet, og presser konstant georgierne mht. de tjetjenere, der går over grænsen og opholder sig forskellige steder i det nordlige Georgien. Russerne kræver, at georgierne skal nedkæmpe dem eller udlevere dem. Russerne rykker faktisk engang imellem ind militært, fx med fly, og bomber, uden at georgierne kan stille noget op. Så der er et konstant økonomisk-pres fra Rusland på Georgien.

Vil du også betegne dét som en fastlåst situation?

IF: Nej, den er til gengæld flydende. Der er ingen tvivl om, at Georgien er den svageste af staterne i Sydkaukasus: den er meget etnisk splittet, regeringen i Tblisi har ikke kontrol over Sydossetien og Abkhasien, og knap nok over Adjarian, hvor der sidder - jeg havde nær sagt: næsten en lokal krigsherre nede, som kører sit eget løb.

Der har lige været valg og det er klart, at Sjevardnadse har mistet meget af sin popularitet. Men der er ikke noget oplagt alternativ. Han er jo en ældre herre og der har været mange attentatforsøg mod ham - så altså: inden længe forsvinder Sjevardnadse fra scenen af naturlige årsager, eller på grund af et attentat, og der kan man meget vel frygte, at Georgien går fuldstændig i opløsning. Måske er det begyndelsen på det, vi ser i disse dages uroligheder efter valget. Hvis

Georgien går i opløsning, bliver der muligheder for, at ikke bare russerne men også andre kan fiske i rørte vande.

Hvem fx?

IF: Etniske grupper internt i Georgien, som ikke vil lade sig styre. Udover de nævnte er der *mingrelerne*, som er en gruppe, der kunne gøre knuder, og i det sydlige Georgien bor der en betydelig gruppe armeniere: 200-250.000, som længe har krævet større autonomi.

Er der aktører udenfor, der ville finde det interessant, hvis Georgien gik i opløsning?

IF: USA's politik har været at støtte Sjevardnadse. Da russerne begyndte at kræve, at georgierne fik udryddet de tjetjenere, der inde i den nordlige del af landet, så sendte man et forholdsvis beskedent kontingent af amerikanske militære instruktører for at stabilisere Sjevardnadses styre og hjælpe ham, så han ikke skulle give russerne for store indrømmelser. Det var ikke *dem*, der skulle bekæmpe tjetjenere i det nordlige Georgien: de skulle uddanne de georgiske militærstyrker til selv at kunne opretholde kontrollen.

Men altså: det reelle problem i Georgien er, at det er meget tæt på at være en *failed state*, altså en fejlslagen stat, som ikke har kontrol over sit eget territorium. Og det giver alle mulige grupper mulighed for at gebærde sig som de vil i landet.

5. Nordkaukasus: Tjetjenerne ER et særtilfælde

Det var Sydkaukasus - så er der Nordkaukasus?

IF: Der er *mange* problemer i Nordkaukasus, men det *store* problem har nu i over 10 år været Tjetjenien. I sin tid var der et argument, der sagde, at hvis Tjetjenien fik lov at rive sig løs, så ville andre områder også gøre det, og så ville det gå med Rusland som det gik med Sovjetunionen i sin tid. Det tror jeg har været en overdreven frygt, fordi langt de fleste af de ikke-russiske folkeslag er *ikke* interesserede i uafhængighed. Tjetjenerne *er* et særtilfælde. Det skyldes i høj grad den tjetjenske historie - og det skyldes også at Tjetjenien er mere etnisk homogent end stort set alle andre steder i det russiske område. Men man kunne ikke - *ville* ikke - finde en forhandlingsløsning i begyndelsen af 90erne - og så kom den første krig, som endte med at russerne trak sig ud, og man lavede faktisk en fredsftale.

Fra fredsftalen blev indgået og perioden 1997-98-99, har problemet været, at det tjetjenske samfund ikke kan holde sammen. De krigsherrer og feltkommandanter, som var der, har bevaret deres enheder.

Det er et fuldstændigt ødelagt land: hvor byer er udbombet, marker mineret, der er ingen arbejde at få, og det vil sige, at mange af de unge mænd med deres Kalashnikover ikke har noget at lave. Derfor udvikler det sig så til bandekrige, klankrige, som den valgte præsident - Aslan Maskhadov - ikke kan styre. Samtidig gør russerne ikke noget for at understøtte hans styre, og de mange penge som russerne påstår, at de har bevilget til genopbygningen i Tjetjenien forsvinder som så meget andet i Rusland.

Under den første krig kommer der nogle arabere ind - ikke ret mange, men nogle - som er villige til at slå sammen med tjetjenerne, og som har masser af penge med hjemmefra til at finansiere krigen. Med sig bringer en variant af islam, som ikke har historisk-religiøse rødder i Tjetjenien: nemlig den saudiarabiske wahabisme. Men i dette forarmede, krigstrætte land - med alle de her unge mænd, som render rundt med deres Kalashnikov-rifler og tjener deres penge på røverier og bortførelser og gidseltagninger - der vinder wahabismen frem, og bliver til endnu en konfliktdimension i det tjetjenske samfund.

Du mener det ville være forkert at betragte islam som en kilde til det, der foregår?

IF: Som jeg nævnte tidligere, så mener jeg, at frygten for islamisk fundamentalisme fra fx Tjetjenien har været stærkt overdrevet og misbrugt. Det var ikke årsag til krigen men en *konsekvens* af krigen: fordi den er en grobund for, at fanatikere kan komme ind - og både skyde penge i krigsførelsen og missionere. Wahhabismen trængte også frem i Dagestan, naborepublikken mod øst, som er en meget, meget kompliceret og meget fattig stat, og der er en række småsamfund, som reelt bliver overtaget af *wahhabierne* eller *wahhabitterne*, uden at de centrale myndigheder i Makhadjkala har kontrol over det. I den situation tror den berømte og berygtede Sjamil Basajev - den store feltkommandant under den første russisk-tjetjenske krig - at han kan fortsætte sit opgør med russerne, og ikke alene gøre Tjetjenien *de facto* uafhængigt af Rusland, men også tage Dagestan med. I sommeren 99 rykker han så, med en styrke på formentlig ikke mere end 1500-2000 mand, ind for at bistå de oprørske landsbyer oppe i de dagestanske bjerge, og proklamerer, at nu skal der oprettes en islamisk stat, bestående af Tjetjenien og Dagestan. Jeg tror ikke, at Basajev selv er troende *wahhabi* eller *wahhabist* - men jeg tror han udnytter det politisk i den kamp mod Rusland, som har gjort ham berømt og gjort ham til en stor feltherre.

6. Tjetjenien: Ruslands tragedie

Så det er lige før det for russerne bliver en selvopfyldende profeti?

IF: De bliver så slået tilbage, men Rusland kan nu, med den nyudpegede Putin som ministerpræsident, bruge dét som anledning til at forsøge at banke Tjetjenien tilbage i føderationen, som man jo de facto har været ude af.

Hvor vigtigt har det været for russerne at inkludere det i Krigen mod Terrorisme og lægge vægt på den islamiske fundamentalisme?

IF: Det spiller jo en vældig stor rolle i den russiske og i sær i Putins argumentation. Det er klart, at islamisk fundamentalisme, som jeg antydede: rykker frem, men det interessante er, at den sufi-islam, som er tjetjensk tradition er helt, helt anderledes end wahabismen. Så min tolkning er, at det er krigen, der gør det muligt for fundamentalister—

Og med 'anderledes' mener du 'ikke-fundamentalister'?

IF: Sufierne er ikke fundamentalister i den forstand, vi normalt bruger ordet, og der er en meget stor forskel og både teologisk og politisk konflikt mellem sufierne og wahabier. Men wahabierne er altså trængt frem. Dermed får vi den anden krig, som jo ikke er mindre grusom end den første, og det giver så igen grobund for ekstreme bevægelser. Det seneste har jo så været selvmordsbombefolkene og dem, der besatte teatret i Moskva osv. som ikke er typiske for den tjetjenske guerilla, som vi så under den første krig og begyndelsen af den anden. Jeg tror det er fuldstændigt degenererede unge mennesker, som også er i strid med tjetjensk tradition. Krigene, især den anden krig, har betydet, at det tjetjenske samfund simpelthen er i opløsning, også normmæssigt: at de gamle klanstrukturer - med familieoverhovederne, byældste osv. - er brudt fuldstændig sammen.

Hvad er situationen nu, p.t.? Hvor sprængfarlig mener du den er?

IF: Nu er det jo svært at vurdere dels den folkeafstemning og dels det præsidentvalg, der har været i Tjetjenien, fordi der har ikke været internationale observatører, men alt tyder på, at der blev manipuleret voldsomt ved begge valg.

De russiske soldater i området måtte stemme, osv.

IF: Ja. På den anden side, så er jeg ikke i tvivl om, at mange almindelige tjetjenere nu er så krigstrætte, at de næsten er villige til at vælge hvadsomhelst for at undgå krig - og også er meget bitre på de yderliggående i guerilla- og terroristbevægelsen. Der kan meget vel have været et meget betydeligt antal tjetjenere, som stemte bare for simpelthen at slippe ud af den frygtelige situation de er i nu. Men jeg tror ikke, at folkeafstemningen og valget overhovedet vil løse problemet: jeg tror desværre, at Tjetjenien-problemet er uløseligt. Der er skabt *så* meget had, og der er vokset en ny generation af specielt drenge og unge mænd op, som nu snart ikke har kendt andet end krig, og hvis fædre og onkler og brødre er døde. Den anden krig vil betyde en *vedligeholdelse* - en *styrkelse* af et had til russerne. Den russiske-tjetjenske konflikt starter jo ikke i 1991 eller 1994, den er 200 og 300 år gammel: det her er en tragedie først og fremmest for det tjetjenske folk, som har været udsat for umådelige lidelser, og det er så stor en tragedie, at jeg synes det er overordentligt svært at se noget som helst perspektiv for en langsigtet, holdbar og menneskelig løsning. På den anden side kan tjetjenere jo heller ikke rive sig løs - altså: ingen af parterne kan vinde dette her.

Det har været umådeligt omkostningsfyldt for den tjetjenske befolkning, men samtidig er det også en tragedie for Rusland. Tjetjenien-problemet er helt centralt i spørgsmålet om demokratiseringen i Rusland. Rusland kan ikke blive et ægte demokrati så længe man med militær magt holder folkeslag inde i føderationen, som ikke vil være der - og specielt ikke, når man gør det med overordentligt grove overgreb på civilbefolkningen.

Der ligger i det billede du tegner næsten, at Putin - eller en anden magthaver, der måtte komme efter ham - har en vis form for interesse i, at der skal være problemer af en størrelse, hvor de ikke truer ham på livet, men giver regeringen en berettigelse til at optræde autokratisk?

IF: Det kan du måske sige. Nu har jeg talt om den russiske interesse i sådan at holde gryden lidt i kog i Sydkaukasus - jeg tror på den anden side at Tjetjenien-problemet er så voldsomt og så alvorligt, at det ER et problem for Putin. Det er klart, at det kan bruges - som det jo blev brugt, da han i sin tid kom til magten - og også kan bruges idag, til at føre en meget håndfast, stram indenrigspolitik - "det styrede demokrati", som han kalder det. Men jeg tror på den anden side, at Tjetjenien-problemet bliver større end han kunne ønske sig.

Det er ikke noget, han bare kan lege med?

IF: Nej, det er for alvorligt. Og selvom opinionen, pressen har været mindre kritisk overfor krigsførelsen i anden omgang, i den anden krig end den var under den første, så er der mange russere, der er bekymrede for denne her konflikt og dens fortsættelse.

7. Stadig "Rusland Først"?

Hvad med Vesten? Der ligger i det du siger, at der har været en forandring fra Jeltsin til Putin, men hvordan har Vestens holdning til Tjetjenienproblemet forandret sig over de sidste 10 år?

IF: Der har jo aldrig været det store engagement. I begyndelsen, under den første krig, var holdningen vel lidt den, at "dét var et lille folk, som ikke havde nogen ret til selvbestemmelse" og "nu var Rusland jo blevet demokratisk, så hvorfor kunne de ikke indordne sig" osv. Men der opstod i løbet af den første krig en bekymring for den russiske krigsførelses karakter, og overgrebene mod civilbefolkningen: derfor var der kritik. Man udsatte Ruslands optagelse i Europarådet og der blev fremført officielle protester ved forskellige lejligheder - man fik en OSCE-mission i Groznyj. Men det var klart, at man ville ikke gøre noget drastisk.

Heri kunne ligge enten den traditionelle respekt for den russiske interessesfære, eller, som du indikerede, en forhåbning om, at Rusland VAR på et spor, hvor det udviklede sig i en demokratisk retning, og det trods alt lovede godt?

IF: Det fremgår helt tydeligt, fx af amerikanske politikeres og embedsmænds erindringer, at man var bange for, at hvis man kritiserede Jeltsins krigsførelse for hårdt, så ville man gavne Jeltsins modstandere og så ville man risikere at kommunisterne kom tilbage. Man har talt om, at det var en "Rusland-først"-politik, og det kunne der være mange gode grunde til: der var hele spørgsmålet om "Hvad skulle der blive af de gamle sovjetiske atomvåben?" "Kunne vi få russerne til at acceptere udvidelse af NATO?" "Hvad med situationen på Balkan?" Osv. Så der var gode grunde til at samarbejde med russerne, men der var også en ensidig satsning på Jeltsin *som person*, og en uvilje til at kritisere ham for krigsførelsen.

Er billedet skiftet i en grad nu, hvor man kan sige: Atomvåbnene er ikke en sag længere, man har fået optaget nye NATO-medlemmer, Rusland er i en økonomisk svag situation - så man burde sætte tommeskruerne på?

IF: Burde og burde: realiteten er, at med 11. september - hvor international terrorisme så kommer op øverst på den internationale dagsorden - får Putin i høj grad vestlig accept af, at det han gør i Tjetjenien er en del af den samme kamp mod den internationale terrorisme. Putin sagde allerede i '99, at det var internationale terrorisme - hvad der ikke dengang vakte så meget genklang i Vesten. Men efter 11. september er kritikken af Rusland - den *officielle* kritik af Rusland - fuldstændigt forstummet.

Man har talt om, at der var ved at udvikle sig en form for special relationship mellem Bush og Putin. Men en ting er den nuværende amerikanske regerings interesse i at tale om internationale terrorisme, noget andet er Europas.

IF: Men du kan se præcis det samme i den tyske politik, i den franske politik, i den britiske politik. Alle vil gerne stå sig godt med det nye Rusland - gerne have gode økonomiske kontakter og have Ruslands accept af en række af vores sikkerhedspolitiske forslag. Desuden er den internationale terrorisme som sagt kommet så højt op på den internationale dagsorden, at vi ligesom har accepteret, at det her *er* en del af kampen mod den - og så må vi bare sige til russerne, at nu må de altså føre den på en måde, så det ikke går ud over civilbefolkningen.

Der ligger i det du siger, at der kan være gode grunde til stadigvæk at praktisere en "Rusland-først"-politik. Men hvis vi ser på det strategisk og taler om forholdet mellem Rusland og Europa, så er der vel ingen tvivl om, at hele det tidligere Sovjet er gået fra at være vores primære sikkerhedsinteresse til noget, hvor vi kan have meget svært ved at se en forbindelse til vores egen sikkerhed - Danmarks og Vesteuropas. Og det er vel det, som disse konflikter - som Tjetjenien - lider under?

IF: Jeg vil godt føje til, at hvor der kunne være mange gode argumenter for den såkaldte "Rusland Først"-politik man førte i 90erne, så er min holdning den, at man godt kunne have varetaget de interesser *samtidig* med at man holdt fast i nogle folkeretsprincipper og nogle

menneskerettighedsprincipper. Jeg mener godt, at man kunne have kombineret de to hensyn, og at fx Europarådet kunne have været meget klarere i sin kritik af den russiske krigsførelse - og have undladt at optage Rusland i rådet på et tidspunkt, hvor den russiske krigsførelse i Tjetjenien gik *voldsomt* udover civilbefolkningen.

"Rusland Først" er vel ikke den rigtige betegnelse at bruge om politikken idag, men både USA og de vesteuropæiske lande lægger stor vægt på at få et godt forhold til Rusland og samarbejde med landet om en lang række først og fremmest overordnede sikkerhedspolitiske spørgsmål. Men det er min opfattelse, at man godt kan forfølge det mål, og så samtidigt forsøge at holde fast i nogle menneskerettigheds- og folkeretshensyn.

Hvor meget værre er Rusland blevet under Putin?

IF: Der er sket ganske betydelige stramninger under Putin - det såkaldt "styrede demokrati". Hvor sikkerhedshensyn og sikkerhedstjenester osv. er kommet til at spille en stor rolle. Det kan man mærke: flere af bidragyderne til bogen, som har haft nære faglige kontakter i Kaukasus, siger, at disse kilder er ved at dø ud, fordi deres fagfæller - både i Nord- og Sydkaukasus - ikke længere på mail osv. vil diskutere politiske og andre kontroversielle spørgsmål. Der er, tror jeg, ikke mindst i det russiske Nordkaukasus en følelse af, at sikkerhedstjenesterne nu har taget et fastere greb om de ikke-russiske folkeslag og deres repræsentanter. Samtidig ser vi jo i Moskva og andre steder indgreb overfor pressen. Der er meget få medier tilbage i Rusland, som har en kritisk linje overfor præsidenten og hans politik.

Indtil omkring midten af 90erne stod billedet af Balkanisering [Balkanization] stadig som en risiko for os. Og vi frygtede at gammelkommunisterne, eller nationalistere som Zhirinovskiy, skulle komme til magten. Det er som om, at de bekymringer er døet ud: vi betragter ikke Rusland som noget, der kan kollapse og dermed udgøre en akut sikkerhedsrisiko for os.

IF: Det tror jeg er rigtigt: jeg tror ikke Rusland kollapse - centralmagten, Kreml, administrationen har fået langt mere kontrol idag end den havde i de kaotiske Jeltsin-år.

Del 2. ”Vi skal kunne holde både Kabul og København” - terrorismen og den dobbelte udfordring til dansk forsvar:

8. Europa: Uden det globale perspektiv

Lad os vende os til spørgsmålet om Danmark i verden, som den ser ud nu. Vi har talt om konsekvenserne af 11. september, og de konsekvenser det har fået for en konflikt et helt andet sted. Ville det være rigtigt at sige, at vores sikkerheds- og udenrigspolitik idag er sat af Washington? At de problemer, som Washington mener er vigtige, bliver vores?

IF: Jeg vil sige, at 11. september ændrer sikkerhedsopfattelsen stort set over hele verden - den ændres ikke fordi Washington siger det. Det er også helt tydeligt, at i Danmark er den officielle opfattelse af sikkerhedspolitikken - og opfattelsen af sikkerhedspolitikken vel i brede kredse - meget, meget stærkt påvirket af 11. september. Så har Danmark valgt, i den situation, at samarbejde snævert med USA. Det gjorde den tidligere regering og det gør jo, i endnu højere grad, den nuværende regering. Det er vores politiske valg: at samarbejde så snævert med USA, fordi skiftende regeringer har set det som afgørende for Danmarks sikkerhed. Det kan hænge sammen med mange ting: vi har altid i Danmark været meget orienteret mod USA og mod den britisk-amerikanske verden. Vi har på det seneste vel også været lidt bekymrede om hvorvidt NATO kunne fortsætte med at have den rolle efter den Kolde Krig som organisationen havde under den . Det har været en dansk interesse, at NATO var effektiv - og dvs. først og fremmest: at USA forblev en aktiv spiller i NATO.

Dertil kommer så, endelig, situationen med den næste organisation som er af betydning for vores sikkerhedspolitik, nemlig EU: hvor forsvarsforbeholdet gør, at vi kan ikke spille en forsvarspolitisk rolle i den sammenhæng. Hvor vi er kommet i den bizarre situation, at operationer på Balkan, som vi har investeret enormt i i 90erne - hvor vi har omstruktureret forsvaret, så det er egnet til den type operationer - bliver vi nu nødt til at trække os gradvist tilbage fra i takt med at EU overtager. Så længe vi har forsvarsforbeholdet kan vi ikke involvere os 100% i den europæiske side af forsvarssamarbejdet, og der gælder det så for Danmark om at bevare så meget som muligt af samarbejdet i NATO, i en situation, hvor NATO ændrer sig, og at holde fast på USA. Det har skiftende regeringer prioriteret meget højt.

Daniel Hamilton har overfor RÆSON givet udtryk for, at USA og Europa sådan set deler trusselopfattelsen, men at der er en forskel i den urgency [hast, vigtighed], hvormed man taler om problemet. [interview med Daniel Hamilton, 6. november 2003]

IF: Allerede op gennem 90erne talte USA mere og mere om terrortruslen og om truslen fra masseødelæggelsesvåben og langtrækkende fremføringsmidler. Hvor der i Europa ikke var den samme

opmærksomhed på dette. Allerede før 11. september var amerikanerne mere optagede af dette problem. I første omgang, umiddelbart efter 11. september, er vi ligesom enige om den nye terrortrussel, men ret hurtigt igen efter den dato så udvikler der sig en forskel mellem en amerikansk og europæisk opfattelse af, hvordan denne trussel skal bekæmpes - hvad er den mest hensigtsmæssige måde at gøre det på? Hvor amerikanerne, i kraft af at de er så militært overlegne, lægger meget vægt på det militære instrument, der kommer i Europa - fordi man ikke har de samme militære instrumenter, men også fordi man har en anden historisk erfaring med terrorismebekæmpelse - en anden vægtning af, hvordan terrorismen skal bekæmpes. I Europa ser man det i højere grad som et efterretningsmæssigt og et politimæssigt spørgsmål.

Når USA har kigget på spredningen af masseødelæggelsesvåben i 90erne - nuclear proliferation osv. - så skyldes det vel også, at USA hele tiden har siddet med globussen fremme, hvor der måske nok i Europa ihvertfald de sidste 15 år har været en tendens til at fokusere PÅ Europa og nærområdet.

IF: Bestemt. Det er vel kun briterne og franskmændene, som anlægger et lidt bredere, næsten globalt perspektiv på problemerne. De øvrige europæiske lande ser, som du siger, snævert på Europa og Europas nærområde.

9. Et nyt dansk forsvar - til de samme penge

Denne tætte amerikanske binding og de valg vi har truffet det sidste halvandet år - og med forsvarsforbeholdet osv. kan man måske spore det længere tilbage, til 90erne - hvad kommer det til at betyde for, hvordan dansk forsvar skal organiseres, i forhold til hvis vi fulgte en mere renlivet europæisk linje?

IF: Der er ingen tvivl om, at *alle* de europæiske lande bliver nødt til at overveje deres fremtidige forsvar. Der er ikke nogen traditionel territorial trussel mod de europæiske lande idag - eller ud i den fremtid, det overhovedet giver mening at spekulere over. I NATO har man for længe siden igangsat et reformarbejde, og det blev yderligere bekræftet med topmødet i Prag sidste år. Jeg tror, at alle europæiske lande bliver tvunget til at overveje, hvordan de bruger deres forsvarsbevillinger. USA løber våbenteknologisk og også på forsvarsbevillingernes størrelse *fuldstændig* fra Europa i øjeblikket, og det vil sige, at det bliver ikke muligt i fremtiden at gennemføre større, komplicerede militære operationer sammen med USA, heller ikke i NATO-regi, med mindre vi bliver bedre til at operere sammen på et højteknologisk niveau. Der er nogle andre krav: nu skal vi ikke have kampvogne opmarcheret ned gennem Europa, nu skal vi fleksible, mobile styrker, som kan indsættes langt væk, som skal være højteknologiske, kunne arbejde sammen osv. De europæiske lande, som vil være med i et forsvarspolitisk samarbejde, bilateralt med USA eller i NATO, *bliver* nødt til at omstrukturere deres forsvar - bruge deres forsvarskroner på en anden måde end de hidtil har gjort.

Og bruge FLERE forsvarskroner?

IF: Det tror jeg vil være urealistisk for langt de fleste europæiske landes vedkommende. Så sent som fredag d.31.oktober sagde statsministeren på Forsvarsakademiet, at vi skal modernisere dansk forsvar - mere højteknologi, hurtigere indsats, mere avancerede våben. Men samtidig sagde han fuldstændig utvetydigt: *indenfor den økonomiske ramme, som vi har idag*. Og det betyder, at skal vi leve op til kravene som stilles, hvis vi vil være med i internationale operationer langt væk sammen med amerikanerne, og *hvis* vi skal leve op til det, som nu er regeringens meget tydelige målsætning, så skal der ske ganske omfattende ændringer af dansk forsvar.

Du siger regeringens meget tydelige målsætninger, men er det ikke noget, der nyder bredere politisk støtte og som har været på vej i 90erne?

IF: Jojo. Altså: dansk forsvar har for så vidt været ganske tidligt ude i 90erne med omstilling til perioden efter Den Kolde Krig, med Den Internationale Brigade osv. Men nu er der et *endnu* kraftigere krav om omstilling. Hvor man, med det forsvarsforlig vi er midt i nu, har lavet store ændringer; store omstruktureringer, så har forventningen indtil for ganske kort tid siden været, at når det forsvarsforlig var gennemført, så skulle man have en konsolideringsperiode i dansk forsvar. Dét får vi ikke - vi får et nyt forsvarsforlig, som vil kræve *endnu* større ændringer end vi har set tidligere. Det næste forsvarsforlig vil, efter min vurdering, omstrukturere det danske forsvar mere grundlæggende end forsvarsforliget i 1950 - og måske endda også endnu mere end det. Det kommer til at betyde ganske store organisatoriske ændringer, hvor der vil blive skåret dybt i administration; der vil blive skåret dybt i funktioner som ikke er absolut nødvendige af hensyn til det internationale engagement, og der vil blive skåret i en række typer materiel, som man ikke længere mener er relevant.

10. Politikernes store opgave

Lad os gå til spørgsmålet om, hvordan befolkningen opfatter forsvaret, hvor mange skattekrone man er villige til at bruge, og hvor mange ofre man er villige til at bringe. Det, der ligger i diskussionen er at territorialforsvaret - som du lige sagde - ikke er en del af dagsordenen. Men i det øjeblik man i den grad ændrer, hvad der vel er fundamentalt set forsvarets karakter og natur, er der ikke en risiko for at man sætter befolkningen af? De vil sige: "Vi vil ikke længere betale skattekrone til det. Vi vil ikke længere acceptere ofre i førlighed og liv for at kunne deltage i operationer, vi ikke ved helt hvad går ud på, nogle steder i verden, hvor vi ikke er sikre på at vi har interesser".

IF: Det kunne man godt forestille sig, og det er jo også derfor at politikerne er nødt til - langt klarere end det har været nødvendigt tidligere - at gå ud til befolkningen og forklare, *hvorfor* er det, at vi vil have sådan et forsvar; hvorfor er det, vi vil bruge forsvaret på den måde. Det tror jeg er givet: at der ligger et stort krav til politikerne dér, om at forklare offentligheden, *hvorfor* man vil det.

Men der er lige en anden krølle på det her, som jeg godt vil have med: At hvor vi op gennem 90erne sagde, ”der er ikke nogen *territorialtrussel* mod Danmark. Der er ikke nogen *direkte* trussel mod Danmark. Nu skal vi forsøge at stabilisere den internationale situation - fx ved at føre *indirekte sikkerhedspolitik* på Balkan”, der ændrer 11. september jo alligevel ganske afgørende på trusselsopfattelsen. Fordi godt nok kommer der ikke sovjetiske kampvogne rullende op gennem Jylland, men den direkte trussel mod dansk territorium, mod danske borgere, den er kommet igen: i form af terrortruslen.

Der er ikke noget spor indirekte ved den.

IF: Nej, netop - det er meget direkte. Nu har vi talt om moderniseringen af forsvaret med henblik på at kunne tage langt ud i verden og lave noget højteknologisk, men samtidig er der jo opstået nogle nye opgaver i Danmark af en helt anden type, som vi ikke har tænkt på i 10-15 år.

Måske i virkeligheden længere? En del af de ting, vi taler om i terrorismebekæmpelsen, er vel lige præcis ting, der forudsætter en fornemmelse af sårbarhed, som mange danskere vel ikke engang havde under Den Kolde Krig?

IF: Ja. Og hvis du nu tager hele forestillingen om *totalforsvar*: altså dét, at samfundet skal kunne overleve så godt som muligt, hvis det bliver udsat for krig eller andre katastrofale hændelser. Den der totalforsvarstankegang - den degenererede fuldstændig i 90erne. Det er klart, at Beredskabsstyrelsen fx *skulle* tænke på ting som udslip af kemiske stoffer og store brande og sådan noget, men forestillingen om, at forsvaret, hjemmeværnet, beredskabsstyrelsen, politiet osv. alle sammen skulle mobiliseres til at beskytte samfundet i en krigssituation - den forsvandt. Det snævre totalforsvarssamarbejde som man havde under den Kolde Krig degenererede fuldstændigt: man holdt ikke totalforsvarsøvelser, og man holdt ikke totalforsvarskurser i noget synderligt omfang: ingen vidste rigtigt hvad man skulle med det. Men: efter 11. september er hele totalforsvarstanken kommet op igen, med fuld musik. Spørgsmålet om samarbejde mellem forsvar og hjemmeværn og beredskabsstyrelse og politi og hospitalsvæsen og *what have you* har nu fået en aktualitet, som den ikke har haft i årtier. Det er klart: i beredskabet mod terrorhændelser osv. har forsvaret også en rolle.

Vi har lige netop afholdt den største totalforsvarsøvelse i mange år, hvor hele apparatet i disse timer kører med at øve samarbejde præcis om disse ting. I de tanker om forsvarets fremtid, som Forsvarskommandoen har præsenteret for politikerne er der to ben: det højteknologiske - hurtigt-ud i den store verden og lave indirekte sikkerhedspolitik eller bekæmpe terroristerne, ”der hvor de findes”, som Statsministeren siger. Men der er også det andet ben: nemlig forsvarets bidrag til totalforsvaret i Danmark, og hvordan hele det dér skal skrues sammen - mht. fx værnepligt eller ikke-værnepligt, fælles værnepligt osv. Også i hele den side er der grøde i øjeblikket.

Så det skal foregå både meget tæt på og meget langt væk?

IF: Ja. For noget tid siden hørte jeg een som sagde: ”Dansk forsvar skal kunne forsvare både Kabul og København”. Der er begge dele - og ikke mindst den sidste del. Nu har vi talt om de problemer, der kunne være forbundet med at skabe et højteknologisk, moderne forsvar, som med kort varsel skal kunne drøne til den anden ende af verden. Men det andet stiller sandelig også store krav til omstrukturering.

Ib Faurby (f. 1941) er uddannet cand scient pol. og chefkonsulent ved Forsvarsakademiet, København. Lektor i international politik ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet (1969-80 og 1982-86), sekretariatschef for Det Sikkerheds- og Nedrustningspolitiske Udvalg (1981-82), udenrigspolitisk lederskribent ved dagbladet "Politiken" (1986-97). Medlem af Council for The International Institute for Strategic Studies, London (1987-96). Har skrevet et større antal artikler og bogkapitler om bl.a. strategi, nordisk sikkerhedspolitik, Rusland samt krigene i Tjetjenien.